

NATO Strateginio koncepto reikšmė kovai su hibridinėmis grėsmėmis Lietuvoje

Viktorija Rusinaitė

Vilniaus politikos analizės institutas
2022

NATO Strateginio koncepto reikšmė kovai su hibridinėmis grėsmėmis Lietuvoje

Rėmėjas:

Šioje studijoje reiškiamos mintys nebūtinai atspindi NATO arba jos šalių narių požiūrį.

Turinys

Įvadas	3
Europos saugumo būklė	4
Strateginiai atsako iššūkiai	6
Hibridinės grėsmės ir NATO Strateginis konceptas	8
Kova su hibridinėmis grėsmėmis Lietuvoje: NATO Strateginio koncepto vaidmuo	13
Lietuvos kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistema	16
Išvados	20

Įvadas

Šiandieną priešiškos valstybės ir nevalstybiniai veikėjai plėtoja hibridines grėsmes, sąmoningai siekdami kenkėjiškų tikslų. Šios matomos ir nematomos, grėsmės yra koordinuojamos, veikia skirtingose srityse ir siekia prasiskverbti į demokratijos audinį. Tam tikra prasme hibridinės grėsmės yra vertybinio autoritarinių ir demokratinų valstybių konflikto padarinys, jos taikosi į pažeidžiamas demokratinės sanklodos vietas, trikdo visuomenės ir valdžios funkcijas, skatina įvairių visuomenės grupių priešpriešą, siekdamas likti nepastebėtos¹.

Kova su hibridinėmis grėsmėmis sudėtinga tiek nacionaliniu tiek tarptautiniu mastu. Hibridinės operacijos paprastai yra sudėtinės, daugialypės ir tarpsritinės. Kovoje su hibridinėmis grėsmėmis reikia suvaldyti jų sudėtingumą ir suvokti ne tik pačių grėsmių, bet ir kovos metodų padarinius, ypač tuo atveju, kai hibridinės grėsmės kyla iš demokratinų ir autoritarinių valstybių vertybinių skirtumų.

Valstybė su hibridinėmis grėsmėmis negali kovoti viena. Hibridinių atakų veikiamą valstybę priešiškas valstybes ir nevalstybinius veikėjus gali sustabdyti sukūrusi tarptautinę partnerystę ir kryptingai skatindama partnerių solidarumą, kuriuo ataka prieš vieną valstybę sužadina daugelio partnerių atsaką. Pagrindiniai Lietuvos partneriai kovai su hibridinėmis grėsmėmis yra NATO ir Europos Sąjunga.

.Transatlantinis aljansas NATO 2022 metais Madride patvirtino naują – dokumentą, formuojantį viso aljanso strategiją, – Strateginį konceptą, kuriame apibūdinama strateginė aljanso padėtis ir pagrindiniai uždaviniai².

Šis Strateginis konceptas žymi naują transatlantinio saugumo etapą: pirmą kartą Koncepte skiriama daug dėmesio hibridinėms grėsmėms, griežčiau vertinami santykiai su Rusija ir Kinija ir išplečiamas grėsmių horizontas – Šiaurės Atlanto organizacija Koncepte suvokiama kaip transatlantinis aljansas, galintis veikti įvairiose srityse. Be to, naujame Koncepte pirmą kartą kalbama apie hibridinių grėsmių atgrasymą.

Šios studijos tikslas – įvertinti naujojo NATO Strateginio Koncepto reikšmę hibridinių grėsmių atgrasymui Lietuvoje. Pirmiausia apžvelgsime Europos

¹ Hybrid CoE. Hybrid threats as a concept. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/>

² NATO 2022—*Strategic concept*. (n.d.). Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: <https://www.nato.int/strategic-concept/>

saugumo situaciją, apibūdinsime naująjį Strateginį Konceptą ir jo skirtumus palyginti su ankstesniais direktyviniais dokumentais, įvertinsime NATO pajėgumus kovoti su hibridinėmis grėsmėmis apskritai ir įvertinsime NATO mandatą bei pajėgumus kovoti su hibridinėmis grėsmėmis Lietuvos teritorijoje.

Europos saugumo būklė

Rusijos karas prieš Ukrainą transformavo Europos saugumo landšaftą. Nors Baltijos šalys ir Lenkija po 2014 metų Krymo aneksijos ragino aljanso nares ir ES šalis imtis griežtesnės politikos Rusijos atžvilgiu, tačiau atrodo, kad dalis šių valstybių grįžo iš strateginių atostogų tik 2022 metų pradžioje, prasidėjus plataus masto Rusijos karui Ukrainoje.

Karas Europos teritorijoje atnešė suvokimą, kad atėjo laikas skubiai reformuoti transatlantines ir Europos saugumo struktūras. Tai, ko per aštuonerius metus nuo Krymo aneksijos nepadarė intensyvėjančios Rusijos hibridinės atakos – dezinformacija, kišimasis į rinkimus, pinigų plovimas, kraštutinių partijų finansavimas, kibernetinės atakos, per kelias savaites pasiekė plataus masto Rusijos karas prieš Ukrainą.

Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Suomijoje, Švedijoje prasidėjo svarbios, sakytume strateginės kultūros slinktys. Vokietijoje pasikeitė požiūris į gynybos vaidmenį valstybės sąraigoje ir pagrindinių hibridines grėsmes keliančių valstybių – Rusijos ir Kinijos – vaidmens suvokimas. Suomija ir Švedija po neutralumo dešimtmečių skubiai priėmė sprendimą stoti į NATO.

Sumažėjo NATO ir Europos Sąjungos vidinės skirtys Rusijos politikos atžvilgiu. Tiek šalys narės, tiek tarptautinės organizacijos pradėjo panašiau suvokti imperines Rusijos režimo intencijas ir nusikalstamus, žmogaus teisėms ir karinei teisei prieštaraujančius režimo metodus.

Sumažėjo valstybių, kviečiančių į dialogą su Rusija, mažiau girdėti balsų, raginančių padėti Rusijai “išlaikyti veidą”, beveik nebegirdima, kad “verslas su Rusija – tai tik verslas”. Rusijos karo prieš Ukrainą akivaizdoje Aljansas išliko vieningas, Europos Sąjungos politika Rusijos atžvilgiu krypta link finansinės atsakomybės už karą Ukrainoje ir Ukrainos karinio atsparumo didinimo. Kiek daugiau neaiškumų kyla žvelgiant į atskirų valstybių politinę laikyseną. Tačiau daugėja suvokimo, kad “realizmas netapatus amoralumui”³, kad verslas ir naudos siekimas neturi prieštarauti pamatinėms moralinėms vertybėms.

Rusijos karas Ukrainoje sutelkė Lietuvos visuomenę ir sustiprino suvokimą, su kokiais pavojingais kaimynais turime bendrą sieną. Vis daugiau nerimo kelia ir kaimynystė su Baltarusija, kurios saugumo ir gynybos sistemas vis labiau

³ War in Ukraine: 'Those who persist in ignoring moral issues should not be called realists, but simply cynics'. Le Monde. Peržiūrėta 2022 Lapkričio 2 d.: <https://bjv.com/Op-ed-on-false-realism-in-foreign.html>

persmelkia Rusijos karo mašina ir kuri savo teritoriją leidžia Rusijai naudoti atakoms prieš Ukrainą.

Energetinė Europos šalių priklausomybė nuo Rusijos tiesiogiai veikia ir Lietuvą per išaugusią elektros energijos paklausą Europoje ir padidėjusias energijos kainas. Norvegijoje ir Švedijoje vykstant fizinėms atakoms prieš energijos infrastruktūrą, reikia stiprinti ir Lietuvos energetinės infrastruktūros fizinio saugumo priemones, kurios laiduotų nuolatinį energijos tiekimą Lietuvos gyventojams ir verslui. Reikia didinti ir atsparumą kibernetinėms atakoms. Nors Lietuva ir uždraudė propagandinių kanalų retransliacijas, tačiau Rusijos įtakos agentai taikosi į mažesnio informacinio atsparumo gyventojus, kuriems sunku atskirti tikrą informaciją nuo manipuliacijos ir melo. Melas skleidžiamas per socialinius tinklus, o rusiški žiniasklaidos kanalai išlieka prieinami per mobiliąsias programėles, kurias laisvai galima parsisiųsti iš oficialių programėlių parduotuvių. Juntamai suaktyvėjo senieji provokatoriai, atsiranda ir naujų, pavyzdžiui, tokių, kurie važiuoja legitimuoti nelegalių Rusijos referendumų laikinai okupuotose Ukrainos teritorijose. Prieš rinkimus su jais bendra „tradicinių vertybių“ platforma dalijasi rinkėjų balsus renkantys politikai.

Siekdama įbauginti Vakarų šalių piliečius, Rusija nuolat bando ir, tikėtina, toliau grasindama branduoliniu karu bandys įteigti, kad NATO aljansas yra karo Ukrainoje dalyvis, sieks parodyti NATO šalių piliečiams ir politikams, kad Ukrainos palaikymas turės pragaištingų padarinių. Taip Rusija siekia atgrasyti vyriausybes nuo griežto atsako Rusijai, bei psichologiškai paveikti Vakarų valstybių manevro laisvės suvokimą. Agresorius tikisi, kad kuo labiau Vakarų politikams ir jų rinkėjams įpirš mintį, kad branduolinis ir konvencinis atsakas yra tikėtinas, juo mažiau teiks paramos Ukrainai ir juo palankesni jie bus Rusijai. Šie politiniai ir retorikos manevrai yra Rusijos hibridinio karo dalis, kuriuo ji siekia įtikinti aljanso šalis, kad Ukrainos palaikymas bus ekonomiškai, politiškai, saugumo ir socialine prasme pragaištingas.

Siekdamos išlaikyti vienybę ir stabilią pagalbą Ukrainai, NATO šalys narės turi ruoštis ir tokios retorikos kampanijoms, ir suaktyvėjusioms hibridinėms atakoms. Jei Ukraina karą pralaimės, tai iširs Europos vienybė, susilpnės pasitikėjimas NATO aljansu ir ES, o autoritariniams valstybių vadovams bus atrištos rankos imtis grobuoniškos tarptautinės politikos. Lietuvai ir visam regionui Ukrainos pralaimėjimas būtų pražūtingas. Tai ne tik paskatintų Rusiją ir kitas autoritarines valstybes plėsti grobuonišką neoimperialistinę politiką, bet ir visiškai diskredituotų tarptautine teise grindžiamą pasaulio tvarką. Lietuvai tai reikštų dar labiau padidėjusią Rusijos grėsmę, kurią keltų Baltarusijos ir Rusijos integracija ir nuolatinis Rusijos pajėgų dislokavimas Baltarusijos teritorijoje.

Visuomenės vertybiniu skaldymu, energetinėmis manipuliacijomis, dėl kurių kyla kainos Europoje, siekiama susilpninti valstybės ir piliečių paramą Ukrainai, tuo pačiu ir atitinkamai paveikti politinius sprendimus, juk politikai tiesiogiai priklausomi nuo rinkėjų. Todėl didėja sabotažo ir provokacijų tikimybė, ypač susijusių su kritinės infrastruktūros saugumu. 2022 m. rugsėjį įvykę sprogimai NordStream1 ir NordStream2 dujotiekiuose, spalį nupjauti povandeniniai interneto kabeliai tarp Farerų ir Šetlando salų, povandeniniai interneto kabeliai, jungiantys Marselį, Lioną, Milaną ir Barseloną, metų pradžioje dingę 4 kilometrai

Svalbardo interneto kabelio, spalį – dronai virš Norvegijos, Švedijos, Suomijos strateginių įrenginių yra pirmieji, bet ne vieninteliai naujos realybės požymiai. Tikėtinos ir kibernetinės bei fizinės atakos, nukreiptos į Europos šalių energetikos infrastruktūrą. Užsidarius sienoms su Rusija, daugės šnipinėjimo atvejų kibernetinėmis priemonėmis ir dronais. Rusijos diplomatijos kasdienybė tapęs melas ir grasinimai toliau vešės, todėl politikos praktikai – nuo aljanso iki nacionalinių ministerijų – visi be išimties turės išmokti prisitaikyti ir dirbti šioje naujoje realybėje. Šiandien ši nauja realybė yra perkelta į strateginius dokumentus – Lietuvos Respublikos Nacionalinę strategiją ir NATO Strateginį Konceptą, – kurie įtakos politiką ir politikos priemones, o jos, savo ruožtu ateinančio dešimtmečio realybę.

Strateginiai atsako iššūkiai

Šio skyriaus tikslas – apžvelgti pagrindinius hibridinių grėsmių atsako iššūkius. Nors hibridinės grėsmės ir yra suvokiamos kaip kažkas nauja ir nuolat kintama, vis dėlto yra strateginių politinių jų įveikos metodų ir priemonių. Vienas iš tokių metodų yra hibridinių grėsmių atgrasymas, kurio pagrindinis principas – finansiniais apribojimais (bausmėmis) ir naudos apribojimu (atsparumu) palaipsniui suvaržoma priešininko manevro laisvė⁴. Taigi atgrasymas turi psichologinį poveikį, nes juo siekiama pakeisti agresoriaus situacijos suvokimą ir įteigti, kad jo keliamos hibridinės grėsmės bus arba labai brangios, arba labai sunkiai įgyvendinamos.

Strateginis hibridinių grėsmių atgrasymo planavimas vykdomas panašiai, kaip ir strateginis gynybos planavimas. Tačiau kol kas strateginis hibridinių grėsmių atsako planavimas susiduria su netipiniais sunkumais.

Visų pirma, **hibridinės grėsmės yra nuolatos kintamos ir daugialypės**. Vis atsiranda naujų hibridinių grėsmių, pavyzdžiui, sukeliama migracijos bangos, sabotuojami vamzdynai ir ryšių linijos, šnipinėjama dronais, o žinomos hibridinės grėsmės įgyja naujų formų. Pavyzdžiui, dezinformacija persikelia į socialinių medijų kanalus, kuriuos aptarnaujantys serveriai yra ne Vakarų šalyse. Antra, **hibridinės grėsmės yra tarpsritinės**, jomis taikomasi į pažeidžiamas demokratinės sistemos vietas ir siekiama didžiausios naudos hibridiniam agresoriui. Taigi ir atsakas turi nuolatos keistis, o įvairių sričių valdžios ir civilinės organizacijos turi veikti išvien, siekdamos nuolat vertinti situaciją ir planuoti atitinkamą atsaką. Kadangi Rusija yra oportunistinis agresorius, tai nuolatos dairosi tinkamos progos sabotuoti. Pavyzdžiui, dujų infrastruktūrą paprastai sabotuoja žiemą, kai poveikis didžiausias. Tokia ataka liečia ne tik energetikos srities, bet ir vidaus reikalų vadovybę, kuri yra atsakingą už energetikos objektų apsaugą. Jei ataka sutrikdytų energijos tiekimą, tai paveiktų ir viešųjų objektų – mokyklų ir ligoninių šildymą, apribotų paslaugų tiekimą, o tai taptų Švietimo ir Sveikatos apsaugos ministerijų rūpesčiu.

⁴ Vytautas Keršanskas. DETERRENCE: Proposing a more strategic approach to countering hybrid threats. 2020. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Deterrence_public.pdf

Nuolat kintančioje aplinkoje, kurioje nėra imamasi kryptingo planavimo, klesti krizių, *ad hoc*, valdymo kultūra. Suvokus krizinę realybę, strateginio hibridinių grėsmių atgrasymo planavimo tikslas turėtų būti kryptingas sąryšio kūrimas tarp įvykio ir atsako, siekiant tinkamo kuo labiau apgalvoto, įvairialypio atsako. Tai anaiptol nereiškia, kad tarp įvykio ir atsako turi būti ilgas laiko tarpas, priešingai, norint sutrumpinti laiką tarp hibridinės atakos įvykio ir atsako, **reikia bendro ir koordinuoto situacijos suvokimo ir šalies viduje, ir tarp partnerių, turi būti parengtos strateginės politinės priemonės ir atitinkami procesai, kuriais inicijuojamos numatytosios politinės atoveiksmio priemonės.**

Valstybės saugumo klausimai paprastai patikimi spręsti aukščiausios valstybinės valdžios įstaigoms – vidaus reikalų, užsienio reikalų ar krašto apsaugos ministerijoms. Sparčiai daugėjant ir keičiantis hibridinėms grėsmėms, šios ministerijos vienos ne visada pajėgia apimti visą reikiamą spektrą priemonių tiek vertindamos situaciją, tiek imdamosi atsako. Pavyzdžiui, jos vienos nebus pajėgios įgyvendinti mokyklinių medijų raštingumo stiprinimo programų, kurių reikia kovai su dezinformacija, arba pacientų duomenų apsaugos kibernetinėmis priemonėmis, kurių reikia kibernetiam atsparumui stiprinti. Todėl daugelyje Europos šalių, kovojant su hibridinėmis grėsmėmis, **pereinama prie visapusiško saugumo** koncepcijos, kuria valdžios sričių turimi saugumo kūrimo pajėgumai integruojami su verslo ir pilietinės visuomenės pajėgumais.

Visapusiškas saugumas kyla iš „visuotinės gynybos“ koncepcijos, kuri savo ruožtu kyla iš „totaliojo karo“ sampratos⁵. Totalusis karas nėra vien tik kariuomenės, dalyvaujančios kokiame nors mūšyje tolimoje nuo civilinio gyvenimo vietovėje, reikalas: totalusis karas taikosi į visas civilinio gyvenimo sritis. Totaliaisiais gali būti vadinami abu pasauliniai karai, kurie grovė gyvenimus ne tik karinėmis priemonėmis, bet ir propaganda bei politiniu poveikiu. Visuotinė gynyba, iš Suomijos krašto apsaugos valdymo sistemos kilusi koncepcija, teigianti, kad siekiant išsaugoti šalies suverenitetą ir teritorinį vientisumą gynyboje turi dalyvauti ne tik karinė bet ir civilinė gynyba⁶, t. y. gynyboje turi dalyvauti ne tik gynybos sistema, bet ir visuomenės organizacijos, padėsiančios palaikyti kritinės infrastruktūros funkcijas. Visapusiškas saugumas grindžiamas visų valdžios lygmenų ir visuomenės įsitraukimu į gyvybinių funkcijų palaikymą. Kitaip tariant, valdžios institucijos, privatusis sektorius, pilietinės visuomenės organizacijos ir piliečiai kartu yra atsakingi už šalies saugumą. **Visapusiškam saugumui užtikrinti svarbu, kad valdžios įstaigos koordinuotų savo veiksmus tarpusavyje, kad būtų sukurti nuolatiniai veiksmingi ryšiai tarp valdžios, institucijų, pilietinės visuomenės organizacijų ir privataus sektoriaus.**⁷

⁵ Ieva Berzina. From 'total' to 'comprehensive' national defense: the development of the concept in Europe. 2020. <https://doi.org/10.2478/jobs-2020-0006>

⁶ Liudas Zdanavičius*, Nortautas Statkus. Strengthening Resilience of Lithuania in an Era of Great Power Competition: The Case for Total Defence. 2021. <https://doi.org/10.2478/jobs-2020-0009>

⁷ Mikael WIGELL, Harri MIKKOLA, Tapio JUNTUNEN. Best Practices in the whole-of-society approach in countering hybrid threats. European Parliament. Policy Department for External

Šiandien **nė viena Europos valstybė negali apsisaugoti nuo hibridinių grėsmių viena pati, be tarptautinio bendradarbiavimo**. Pavienės valstybės yra per mažos, kad atgrasytų tokius hibridinius agresorius kaip Kinija ir Rusija. Taigi daugiašalis atsakas turėtų būti neatskiriama nacionalinės atsako strategijos dalis⁸.

NATO šalims labai svarbus aljanso indėlis į visapusišką šalių narių saugumą. Šiuolaikinis karas apima daugybę nekarinių priemonių, pavyzdžiui, kibernetinis ir fizinis infrastruktūros sabotazas, dezinformacijos skleidimas, politinis spaudimas, ekonominis sabotazas ir kitos. NATO aljansas turi pakankamai priemonių veikti asimetriškai, ir karinėmis, informacinėmis, kibernetinėmis ir karinės diplomatijos priemonėmis padėti aljanso narėms spręsti šias problemas. NATO didina ir daugelio šalių ekonominį atsparumą, nes priklausymas aljansui didina šalies investicinį patrauklumą. Be to, kaip valstybių forumas, NATO ir Europos Sąjunga yra puikios platformos suderinti nuomones ir durti dėl bendrų veiksmų.

Hibridinės grėsmės ir NATO Strateginis konceptas

NATO Strateginiame koncepte apibrėžiamos pagrindinės NATO strategijos kryptys, patvirtinamos NATO vertybės, aljanso paskirtis ir pateikiamas kolektyvinis saugumo būklės vertinimas. Pagrindinis šio skyriaus tikslas – išaiškinti, NATO Strateginio koncepto reikšmę kovojant su hibridinėmis grėsmėmis.

NATO Strateginio koncepto kūrimo istorija siekia daugiau nei 70 metų. Kaip strateginę kryptį nurodantys dokumentai, Konceptai rengiami ir leidžiami siekiant viso aljanso mastu prisitaikyti prie keičiančios saugumo aplinkos. Pirmąjį Strateginį konceptą Šiaurės Atlanto taryba patvirtino dar 1950 metais. Nuo to laiko išėjo aštuoneri Strateginiai konceptai, ketveri iš jų – pasibaigus šaltajam karui, maždaug po vieną kas 10 metų. Naujausias Strateginis konceptas išleistas šiais, 2022 metais, ankstesnieji – 2010 metais.

2022 metų NATO Strateginis konceptas buvo patvirtintas Madrido viršūnių susitikime. Kaip ir ankstesniuose, šiame koncepte išskiriami trys pagrindiniai uždaviniai: i) gynyba ir atgrasymas, ii) krizių prevencija ir valdymas, ir iii) saugumo bendradarbiavimas. Turiniu naujasis Strateginis konceptas gerokai skiriasi nuo ankstesniojo, patvirtinto 2010 metais Lisabonos viršūnių susitikime.

Relations Directorate General for External Policies of the Union PE 653.632 - May 2021 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653632/EXPO_STU\(2021\)653632_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653632/EXPO_STU(2021)653632_EN.pdf)

⁸ Vytautas Keršanskas. Hybrid CoE Paper 2: DETERRENCE – Proposing a more strategic approach to countering hybrid threats. 2020. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Deterrence_public.pdf

„Euroatlantinėje erdvėje – taika“, – tokiais žodžiais prasideda situacijos vertinimas 2010 metų strateginiame koncepte. Branduoliniai ginklai, terorizmas, konfliktai už NATO sienų, kibernetinės atakos, kritinės infrastruktūros atsparumas, naujų technologijų ginkluotė – šios temos dominavo vertinant situaciją. Rusija koncepte įvardijama ne kaip priešininkas, o kaip valstybė, su kuria aljansui reikia gilinti bendradarbiavimą, ypač branduolinio nusiginklavimo srityje, pabrėžiant pagarbą demokratiniais principams.

Pastebėtina, kad 2010 metų Strateginis konceptas buvo išleistas praėjus vos metams po Rusijos ir Gruzijos karo. Tuomet dalis naujų aljanso narių kėlė klausimus dėl Rusijos karinių ir strateginių ambicijų ypač todėl, kad tas Rusijos ambicijas šie aljanso nariai traktavo kaip agresyvios Sovietų Sąjungos politikos, o vėliau – Rusijos agresijos Čėčėnijoje tąsą.

Tai, kad naujasis NATO Strateginis konceptas nebuvo išleistas iškart prasidėjus Rusijos karui prieš Ukrainą ir po Krymo aneksijos 2014 metais, nors faktinė saugumo politika visoje Europoje jau buvo pasikeitusi, rodo, kad strategijos įgyvendinimas viso aljanso mastu yra ypač sudėtingas procesas, kuriam reikia visų aljanso narių sutarimo. Tik 2016 m. Varšuvos viršūnių susitikime priimtas du pasikeitusią padėtį atitinkantys susitarimai: nutarta dislokuoti keturis tarptautinius priešakinių pajėgų batalionus Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje, siekiant atgrasyti Rusiją nuo karinės agresijos, ir antra, laikyti, kad hibridinė ataka gali aktyvuoti Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos penktąjį straipsnį⁹.

Po 2022 m. Madrido susitikimo įvyko šie pagrindiniai pokyčiai: 1) nuo priešakinių pajėgumų batalionų Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje pereita prie brigadų, t. y. nuo tūkstančio kareivių pajėgų, iki trijų-penkių tūkstančių, 2) nuspręsta padidinti greitojo reagavimo pajėgas¹⁰ nuo 40 tūkstančių iki 300 tūkstančių, 3) Suomija ir Švedija galės prisijungti prie Aljanso¹¹.

Saugumo būklė įvertinta atsižvelgiant į daugelį hibridinių grėsmių, užjūrio konfliktus, terorizmo grėsmes, technologinės plėtros poveikį, ginklų kontrolės mechanizmus ir klimato kaitą.

Saugumo būklės problemos kyla iš skirtingų vertybinių sistemų – autoritarinės ir demokratinės politikos vertybių sistemų, bei skirtingų tarptautinės politikos vykdymo vizijų. Strateginiame koncepte Rusija įvardijama kaip pagrindinė Europos saugumo, taikos ir stabilumo grėsmė. Siekdama įtakos, Rusija daugiausia naudojami kietaisiais prievartos mechanizmais ir sistemos

⁹ NATO. (n.d.). *NATO's response to hybrid threats*. NATO. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2.: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm

¹⁰ Angliškai - NATO response force

¹¹ Ed Arnold. *New Concepts but Old Problems: NATO's New Strategic Concept*. Rusi. 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/new-concepts-old-problems-natos-new-strategic-concept>

destabilizacija, Kinija – ekonominę įtaką, investuodama į valstybių kritinę infrastruktūrą ir ekonomiką.

Strateginis saugumo būklės vertinimas Strateginiame koncepte iškelia NATO ir ES bendradarbiavimo svarbą. Saugumo būklės vertinimas yra platesnis negu tiesioginės NATO funkcijos pagal mandatą ir apima tiek ekonomines, tiek teises grėsmes, kurių paveikti NATO neturi tiesioginės galios (žr. 1 lentelę). Toks požiūris pakloja naudingą pagrindą bendradarbiavimui su Europos Sąjunga siekiant atremti nekarines grėsmes. Kadangi priešininko situacijos suvokimas gali būti veikiamas asimetriškai, net jei NATO neturi simetrinio atsako pvz. ekonominėms grėsmėms, NATO situacijos suvokimas gali padėti pasitelkti asimetrinį karinį, diplomatinį ar (esant tinkamai situacijai) kibernetinį atsaką. Juo labiau, kad NATO suteikiamas atgrasymas individualioms valstybėms gali padėti užtikrinti stabilumą ir tokiu būdu gerinti investicinę aplinką.

1 lentelė. Pagrindiniai NATO Strateginiame koncepte minimi strateginės būklės iššūkiai

Diplomatiniai / politiniai	Kariniai	Infokibernetiniai	Ekonominiai	Teisiniai
Autoritariniai veikėjai kelia iššūkius demokratinėms sistemoms	Rusijos karas prieš Ukrainą	Kibernetinės atakos	Kinijos interesai nukreipti į kritinę infrastruktūrą ir ekonomiką	Ginklų kontrolės režimų irimas
Rusija šiuo metu nėra NATO partnerė, padėties pokytis priklausys nuo RF veiksmų	Karinės infrastruktūros poveikumas klimato kaitai	Atakos prieš kritinę infrastruktūrą naudojant kibernetines ir kosmines atakas		
Pasitelkdami hibridines atakas nevalstybiniai veikėjai kuria politinį nestabilumą	Terorizmas			
Kinija taikosi į politinį, ekonominį ir karinį sektorių, bet siekia dialogo su NATO	Cheminių, biologinių, radiologinių ir branduolinių ginklų panaudojimas prieš NATO			
Rusija yra pagrindinė saugumo, taikos ir stabilumo grėsmė euroatlantinėje erdvėje				

Koncepte išskiriama strateginė NATO ir ES partnerystė. NATO, kurio tikslai yra karinis atgrasymas ir karinis saugumas, galimybes vykdyti hibridinių grėsmių atgrasymą apibrėžia ir mandatas, ir pagal mandatą turimi pajėgumai, t. y. NATO

pagal savo mandatą gali plėtoti karinius, karinės diplomatijos, kibernetinius ir strateginės komunikacijos pajėgumus. Tai atsispindi ir Strateginio koncepto dokumente. Koncepte išskiriamos ekonominės ir teisinės grėsmės, o karinėje sferoje pabrėžiamos grėsmės, susijusios su ginklų kontrolės mechanizmais, tačiau šiose srityse aljansas neturi praktinių galimybių kurti ir įgyvendinti atitinkamos politikos, kol tos grėsmės neliečia karinės sferos. Tačiau strateginė partnerystė su ES gali suteikti reikiamas strategines priemones kartu vykdyti hibridinių grėsmių atgrasymą, nes ES savo priemonių sąrašė turi diplomatiją ir įvairių politinių, ekonominių teisinių priemonių.

2 lentelė. Pagrindiniai pajėgumai, išskiriami NATO Strateginiame koncepte

Diplomatinės / politinės	Karinės	Infokibernetinės	Ekonominės	Teisinės
NATO plėtra ir atvirų durų politika	Branduolinis atgrasymas	Kibernetinė ataka ir hibridinė ataka prilyginama karinei atakai ir gali aktyvuoti 5 straipsnį	Laivybos sauga, siekiant apginti navigacijos laisvę	NATO kaip platforma tobulinti aljanso narių ginklų kontrolės mechanizmus
Politinis dialogas ir bendradarbiavimas su partneriais	Oro ir priešraketinė gynyba	Kibernetinė gynyba		
Europos sąjungos įtaka ir bendradarbiavimas kuriant tarptautinę taiką ir saugumą	Konvencinių karinių pajėgumų stiprinimas			
Santykių stiprinimas su bendrų vertybių partneriais	Nuolatinis C2 prisitaikymas prie technologinių inovacijų, kosminių ir kibernetinių pajėgumų			
	Investicijos prieš biologinius ir kt. masinio naikinimo ginklus			

Daugiausia dėmesio naujausiame NATO Strateginiame koncepte skiriama politinėms ir karinėms problemoms bei jų sprendimui. Šalia konvencinių karinių grėsmių, daug dėmesio skiriama ir hibridinėms grėsmėms.

Naujausiame Koncepte kalbant apie pagrindinius politinius saugumo uždavinius, dėmesys sutelkiamas ties trimis dalykais: 1) **ryšių stiprinimu su tarptautiniais partneriais – o ES, JT ir kitais, pripažįstančiais panašias vertybių sistemas,** 2) **politinių iššūkių, susijusių su Rusija ir Kinija, valdymu, ir 3) vidiniu aljanso politiniu siekiu išvengti terorizmo ir karinių krizių arba atsako formulavimas.**

NATO, kaip karinio aljanso, dauguma priemonių yra karinės, tuo tarpu politinės priemonės yra šalių narių, jų grupių ir ES prerogatyva. Nepaisant to, tiesioginis ir netiesioginis aljanso politinė įtaka yra nepaprastai svarbi: aljansas laiduoja kiekvienos šalies karinį saugumą ir, tuo pačiu, politinį bei ekonominį stabilumą.

2022 m. NATO Strateginiame koncepte pirmą kartą kalbama apie hibridinių grėsmių atgrasymą. Reikia paminėti, kad 2016 metais aljanso narės sutarė, jog hibridinė ataka gali būti prilyginama konvencinei ir aktyvuoti Šiaurės Atlanto sutarties penktąjį straipsnį¹², o nuo 2022 metų Koncepto hibridinių grėsmių atgrasymas atsiranda NATO strateginiuose dokumentuose, nors ir su tam tikrais apribojimais. Šiame koncepte įtvirtiname, kad agresyvi hibridinė ataka teoriškai gali paralyžiuoti šalį kaip ir fizinė: „Hibridinės operacijos prieš aljanso narius gali pasiekti ginkluotos atakos lygį, taigi Šiaurės Atlanto taryba gali aktyvuoti 5-ąjį Šiaurės Atlanto sutarties straipsnį.“¹³ Taigi „kasdienės“ hibridinės grėsmės, pavyzdžiui, pinigų plovimas, korupcija, DDOS atakos prieš valstybės institucijas nėra NATO Strateginio koncepto objektas, jei jos neparalyžiuoja valstybės funkcijų.

Naujausiame koncepte įvardijami ir pagrindiniai hibridiniai agresoriai Kinija ir Rusija.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, ko nėra Strateginiame koncepte. Žvelgiant į 1 ir 2 lentelę ir Konceptuose išvardytas problemas ir jų sprendimo būdus akivaizdu, kad NATO nesprendžia ekonominių (užsienio investicijų klausimai, korupcija, pinigų plovimas), teisinių (pavyzdžiui, neteisėti referendumai) ir informacinių (dezinformacija, propaganda) hibridinių grėsmių. Kibernetines ir karines grėsmes NATO gali padėti spręsti tik tiek, kiek tai yra jos kompetencijoje, ir aljanso narei paprašius. Kitas politines grėsmes, pavyzdžiui, kišimasis į rinkimus, politinis poveikis, reputacijos plovimas ir kitos, gali spręsti tik pačios šalys narės. Kai aljanso narė nepajėgi pati viena tokių grėsmių pašalinti, gali įsijungti Europos Sąjunga.

Nėra oficialaus pasiskirstymo, kas kokias turi šalinti hibridines grėsmes. Dažniausiai iniciatyva kyla iš valstybės ar valstybių, kuriose atsiranda hibridinė grėsmė. Jei valstybė kreipiasi į NATO arba ES pagalbos, gali būti aktyvuojama NATO kovos su hibridinėmis grėsmėmis paramos komanda.

Taigi naujasis NATO Strateginis konceptas griežtai vertina esamą politinę situaciją, formuluoja tinkamus atsako uždavinius ir aiškiai įvardija hibridines grėsmes. Tai sukuria pagrindą jungtinei hibridinių grėsmių atsako politikai ir viso aljanso mastu, ir atskirose šalyse narėse. NATO turi ne tik politinių, karinių ir kibernetinių pajėgumų, bet ir ekonominių bei teisinių. Koncepte pabrėžiama ir konvencinių, ir hibridinių grėsmių atgrasymo galimybė. Penktasis straipsnis gali būti aktyvuojamas kilus ir hibridinėms grėsmėms.

¹² NATO. (n.d.). *NATO's response to hybrid threats*. NATO. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm

¹³ NATO 2022—*Strategic concept*. (n.d.). Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: <https://www.nato.int/strategic-concept/>

Kova su hibridinėmis grėsmėmis Lietuvoje: NATO Strateginio koncepto vaidmuo

Šio skyriaus pagrindinis tikslas atsakyti į klausimą ar ir kiek NATO Strateginis konceptas yra suderinamas su Lietuvos nacionalinio saugumo strategija, bei pažvelgti į praktines prielaidas taikyti nacionalinio saugumo strategiją bei NATO strateginį konceptą. Todėl toliau šiame skyriuje bus apžvelgiamas situacijos vertinimo, ir egzistuojanti kovos su hibridinėmis grėsmėmis ekosistema Lietuvoje.

Lietuvai, kaip šaliai kurios kaimynystėje yra ir Rusija ir Baltarusija, kuri nuolatos kenčia nuo Rusijos hibridinių atakų ir agresyvos užsienio politikos NATO strateginė kryptis integruojanti hibridines grėsmes labai svarbi. Tokia politikos kryptis esant mišriai agresijai padėtų šią agresiją identifikuoti greičiau ir daug efektyviau prieš ją veikti vietinėje ir tarptautinėje erdvėje, pasitelkiant nacionalinius ir tarptautinius įrankius.

Prieš aptariant NATO Strateginio koncepto ir LR Nacionalinio saugumo strategijos suderinamumą svarbu pažymėti, kad šių dokumentų paskirtys skirtingos, todėl ir aptariami, bei lyginami jie gali būti tik su svarbiais apribojimais. Pirma, šių dokumentų apimtys skirtingos. NATO dokumentas apibrėžia strategiją suderintą su 30 šalių narių, LR Nacionalinio saugumo strategija atitinka vienos valstybės strategines prielaidas, problemas ir strateginius uždavinius. Antra, NATO kaip karinė organizacija yra apribota veikimo sričių. Ji gali veikti karinėje, politinėje, diplomatijos, informacinėje srityse, tačiau ekonominė ir teisinė sritis pagal mandatą NATO nėra tiesiogiai pasiekiamos. Trečia, nacionalinis ir NATO mandatai skiriasi. NATO neturi mandato veikti lokaliai, jei šalys narės to neprašo. Nacionalinės valstybės tokių apribojimų neturi, ir joms yra prieinamos visos valstybės sritys ir tiesioginė veikla jose, tačiau nėra prieinami tokio dydžio pajėgumai kaip turi NATO. Todėl atitinkama saugumo aplinkos vertinimai, bei pagrindiniai uždaviniai NATO Strateginiame koncepte ir nacionalinėse strategijose skirsis.

Pagrindiniai aktualūs saugumo iššūkiai Lietuvoje apibrėžiami kasmetiniame ir viešame Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime, kuris rengiamas LR Valstybės saugumo departamento ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie krašto apsaugos ministerijos. Šie vertinimai apima visą spektrą konvencinių ir nekonvencinių grėsmių ir didžiąją dalimi susitelkia į ne karines grėsmes, nors karinės grėsmės juose taip pat užima svarbų vaidmenį.

Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo strategijos remiasi saugumo aplinkos vertinimu ir atspindi tiek naujas, tiek ilgalaikes grėsmes Lietuvai ir jos partnerystėms. Nacionalinio saugumo strategijos yra išleidžiamos rečiau nei Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimai (nuo 2010 metų patvirtintos 2012 ir 2017 m. redakcijos), todėl juose išskiriamos ilgalaikės, pamatinės grėsmių

grupės formuojančios strateginę saugumo aplinką. Tuo tarpu kasmetinis Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas apžvelgia tuo metu aktualiausias trumpalaikes ir ilgalaikes grėsmes. Pavyzdžiui, 2022 metų Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas išskiria pagrindines grėsmių grupes, kurių pagrindas:

- Agresyvi Rusijos užsienio politika veikiant per karinį potencialą;
- Auganti Baltarusijos režimo (priklausomo nuo Maskvos) keliami grėsmė Lietuvos ir kitų Regiono valstybių saugumui;
- Agresyvėjanti Kinijos užsienio politika ir ekonominė bei informacinė veikla;
- Rusijos, Baltarusijos, Kinijos žvalgybų veikla prieš Lietuvą;
- Rusijos ir Baltarusijos propaganda prieš Lietuvą;
- Dešinysis ekstremizmas ir terorizmas.

Taip pat apžvelgiamos tokios nekarinės grėsmės kaip kibernetinės atakos, grėsmės konstitucinei santvarkai, ekonominis ir energetinis saugumas.¹⁴

2021 metais išleista LR Nacionalinio saugumo strategija yra inovatyvus ir transatlantinio saugumo realybę atitinkantis dokumentas, atspindintis pagrindinius visapusiško saugumo principus, įskaitant valdžios įstaigų veiksmų koordinavimą, bei ryšių kūrimą tarp valdžios, pilietinės visuomenės ir privataus sektoriaus. LR Nacionalinio saugumo strategijos saugumo aplinkos vertinimo pagrindinės prielaidos - autoritarinių valstybių veikimas prieš demokratines valstybes ir grėsmių kompleksiskumas, bei nekarinių ardomųjų priemonių naudojimas siekiant paveikti euroatlantinių valstybių interesus. Rusija, Baltarusija ir Kinija išskiriamos kaip pagrindinės grėsmės keliančios valstybės. Energetinė priklausomybė, informacinės technologijos, virsmo technologijos, poliarizacija, Europos kaimynystės problemos, klimato kaitos paskatintos problemos išskiriamos kaip pagrindinės grėsmių grupės. Taigi didelę dalį grėsmių, kuriomis remiasi pagrindinis LR saugumo strateginis dokumentas sudaro nekarinės, hibridinės grėsmės.

Išskirtina tai, kad 2022 Madrido NATO Strateginio koncepto strateginės aplinkos vertinimas atitinka pagrindines grėsmes 2021 m. Nacionalinio saugumo strategijos LR saugumo aplinkos vertinime, tiek 2022 m. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime. Galiojant 2010 metų Strateginiam konceptui, kuris transatlantinę aplinką matė kaip taikią, to negalima buvo pasakyti apie žymiai nuosaikesnį LR saugumo aplinkos vertinimą 2012 metais. Ypatingai didelis skirtumas buvo jaučiamas tarp 2010 metų Strateginio koncepto, kuris Rusiją įvardijo kaip partnerę, ir 2017 metų LR Nacionalinio saugumo strategijos

¹⁴ VSD, AOTD. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2022. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2022/04/LT-el-.pdf>

saugumo aplinkos vertinimo, kuris didelį dėmesį skyrė Rusijos agresyvioms ambicijoms.

Griežtas NATO Strateginio koncepto Strateginės aplinkos vertinimas ir tinkamų priemonių šiems iššūkiams įveikti identifikavimas yra labai naudingi Lietuvos saugumo sistemai. Panašus situacijos vertinimas reiškia, kad daugelis valstybių situaciją ir santykius su Rusija dabar mato panašiai, kaip ji buvo matoma Lietuvoje dar 2012 ir ypač 2017 metais. Todėl galima tikėtis, kad bus žymiai paprasčiau imtis priemonių kolektyviniams saugumui užtikrinti, o taip pat užtikrinti saugumui NATO rytų flange. Tai jau galima matyti ir iš priešakinių pajėgų batalionų performulavimo į brigadas, bei greito reagavimo pajėgumų didinimo.

Kalbant apie pagrindinius strateginius uždavinius ir priemones - NATO ir LR Nacionalinio saugumo strategija reikšmingai skiriasi, ir tai logiška, nes šios strategijos įgyvendinamos per skirtingus - tarptautinius ir nacionalinius mandatus, tokiu atveju prieinamos priemonės irgi yra skirtingos tiek mastu, tiek sritimis, kuriose jos veikia. Nacionalinėje saugumo strategijoje išskiriamos trys uždavinių grupės: valstybės gynybos uždaviniai, valstybės ir visuomenės atsparumo uždaviniai (kurie apima uždavinius atremti pagrindines hibridines grėsmes), bei LR interesus atitinkančios tarptautinės sistemos uždaviniai. Pastarieji skirti numatyti pagrindinėms tarptautinės politikos kryptims siekiant stiprinti LR saugumą. Lyginant NATO Strateginis konceptas uždavinių prasme išskiria tris sritis: atgrasymas ir gynyba, krizių valdymas ir bendradarbiaujamasis saugumas (tarptautinė dimensija). Strateginis konceptas daug mažiau susitelkęs į priemones simetriškai atremti grėsmėms ne karinėje sferoje (žr. Lentelė 2), nes neturi atitinkamo mandato ir priemonių. Aljansas atgrasymo prasme turi daugiau pajėgumų nei daugelis jame esančių valstybių. Aljansas savo pajėgumuose turi konvencines karines priemones, bei branduolinį ginklą. Kartu su penktuoju Šiaurės Atlanto sutarties straipsniu tai aljanso atgrasymo ašis. Ir, remiantis naujuoju strateginiu konceptu, toks atgrasymas dabar vykdomas simetriškai ir asimetriškai konvencinėje karinėje srityje, bei prieš didelio masto hibridines atakas.

Apibendrinant, NATO Strateginis konceptas, kurio strateginės aplinkos vertinimas ir pagrindiniai uždaviniai tokiu lygiu sutampa LR Nacionalinės strategijos vertinimu ir uždaviniais sukuria palankias aplinkybes plėtoti nacionalinį saugumo interesą tarptautinėje srityje. Tai tinkamas kontekstas Lietuvos tarptautinei lyderystei saugumo srityje, kadangi Lietuvos institucijos jau turi ilgametę praktiką ir tinkamą įstatyminę bazę kaip veikti tokioje saugumo aplinkoje. Ši lyderystė gali apimti ne tik grėsmių komunikavimo retoriką, bet ir patirties mainus tarp Lietuvos ir jos partnerių, įskaitant Lietuvoje veikiančių efektyvių praktikų kovoje su hibridinėmis grėsmėmis.

Lietuvos kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistema

Kova su hibridinėmis grėsmėmis Vakarų pasaulyje vis labiau juda iš karinės ir vyriausybės sferos, į kasdienę, civilinę erdvę¹⁵. Hibridiniai agresoriai tiria demokratiškas valstybių audinį, ieškodami valdžios ir visuomenės, verslo ir valdžios santykių pažeidžiamų vietų, siekdami destabilizuoti ir įgyti daugiau politinės įtakos valstybės viduje ir valstybių sąjungose, ir tuo pačiu stabdyti sprendimų priėmimo procesus¹⁶.

Valstybės mastu svarbu didinti visuomenės atsparumą priešiškiems įtakoms – kovoti su vidine ir išorine korupcija, pinigų plovimu, priešišku valstybių įtakos tinklais. Valstybė turi ieškoti būdų didinti piliečių pasitikėjimą valdymu, kad piliečiai būtų ne tik saugūs, bet ir jaustųsi saugūs. Todėl labai svarbu, kad pagrindinės valstybės paslaugos – sveikatos apsauga, švietimas, kultūra – veiktų stabiliai ir būtų kuo daugiau prieinamos piliečiams, ypač ištikus krizei. Valstybė turi ieškoti būdų integruoti svarbiausias demokratines vertybes į valdymo struktūras, tokiu būdu didindama pasitikėjimą valdymu, prisitaikydama prie nuolat kintančios saugumo aplinkos ir kartu su sąjungininkais stiprindama atsparumą hibridinėms grėsmėms, įvesdama finansinę atsakomybę už hibridines atakas.

Kadangi pagrindinės autoritarinių ir demokratiškas valstybių priešpriešos kyla iš vertybinių skirtumų, tos pačios vertybinės skirtys persmelkia ir tų valstybių visuomenes. Šios priešpriešos kyla iš pamatinių klausimų: kas yra žmogaus teisės, žodžio laisvė ir koks jų vaidmuo?, kaip turėtų būti valdoma valstybė?, koks yra ir koks turėtų būti santykis tarp verslo ir valstybės?, kaip turėtų būti organizuoti tarptautiniai santykiai? Todėl vis svarbesnis tampa švietimas, pilietinės iniciatyvos, iš visuomenės kylanti lyderystė.

Yra manančių, kad viskas gali būti „įginklinta“¹⁷, taigi ir kova su hibridinėmis grėsmėmis yra nepaprastai plataus masto veikla, apimanti visas visuomenės gyvavimo sritis nuo karinės iki kultūrinės, nuo individų iki tarptautinių organizacijų. Hibridinės grėsmės yra daugialypės, tarpsritinės ir nuolat kintančios, todėl ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis infrastruktūra turi būti lanksti, gebanti prisitaikyti prie naujų aplinkybių, gebanti įtraukti įvairias pilietines, verslo ir valdymo struktūras. Valstybė viena pati ir su tarptautiniais partneriais turi stiprinti ir infrastruktūros atsparumą – energetikos, finansų, telekomunikacijų

¹⁵ Sean Monaghan. Detering hybrid threats: Towards a fifth wave of deterrence theory and practice. Hybrid CoE. 2022. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf>

¹⁶ Hybrid CoE. *Hybrid threats as a concept*. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/

¹⁷ Sean Monaghan. Detering hybrid threats: Towards a fifth wave of deterrence theory and practice. Hybrid CoE. 2022. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf>

ir kitų sričių, pasitelkdama įstatymus, fizinę ir kibernetinę apsaugą, kurdama lokalius ir tarptautinius saugumo centrus.

Lietuvos kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistema veikia tiek šalies viduje tiek išorėje, bendradarbiaudama su partneriais, kartu įvesdama sankcijas už hibridines atakas ir stiprindama atsparumą. Sistema yra lanksti, tarptautinė tinklinė, koordinuojama tarp institucijų ir tarp sektorių. Šalies viduje hibridinės grėsmės yra stebimos, vertinamos, rengiami krizių valdymo planai, didinamas informacinis, kibernetinis, ekonominis ir teisinis hibridinių grėsmių atsparumas. Tarptautinėje erdvėje veikiama kartu su svarbiausiomis tarptautinėmis organizacijomis, iš jų – su NATO ir ES partneriais.

Saugumo situaciją stebi ir vertina visų pirma LR žvalgybos tarnybos, Nacionalinis krizių valdymo centras prie Vyriausybės bei kitos institucijos, atsakingos už hibridinį atsparumą ir grėsmių prevenciją.

Daugiausia krizių valdymo kompetencijų sutelkta Vyriausybėje. Nacionalinis krizių valdymo centras koordinuoja krizių valdymą valstybės lygiu. Šis centras nuolat stebi situaciją, siekdamas aptikti nacionalinio lygmens saugumo grėsmes, jas vertina, teikia informaciją ir vykdo krizių prevenciją.¹⁸ Vyriausybės sudaryta Nacionalinio saugumo komisija priima politinius sprendimus dėl krizių prevencijos ir krizių valdymo priemonių. Jungtinė grėsmių valdymo ir krizių prevencijos grupė krizės atveju teikia paramą Vyriausybės paskirtai krizės valdymo institucijai, koordinuoja valstybės institucijų grėsmių užkardymo veiklą, įskaitant hibridines grėsmes, taip pat stiprina pasirengimą krizių valdymui¹⁹.

Svarbų vaidmenį formuojant hibridinių grėsmių atsparumą atlieka krašto apsaugos sistema. Atsparumu įvairioms hibridinėms grėsmėms rūpinasi KAM Atsparumo hibridinėms grėsmėms grupė. Kibernetinius incidentus stebi, analizuoja, vertina ir jų prevenciją vykdo KAM Nacionalinis kibernetinio saugumo centras. Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas šalia kitų savo funkcijų analizuoja ir vertina informacinę erdvę, identifikuoja priešiškas informacines operacijas ir rūpinasi kariuomenės bei visuomenės atsparumu dezinformacijai.

¹⁸ Mano vyriausybė. (n.d.). *Naujas krizių valdymo modelis – geresnis institucijų pasirengimas ir efektyvesnis reagavimas*. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: <https://lr.v.lt/lt/naujienos/naujas-kriziu-valdymo-modelis-geresnis-instituciju-pasirengimas-ir-efektyvesnis-reagavimas>

¹⁹Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo Nr. VIII-49 priedėlio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo Nr. VIII-723 18 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymo Nr. IX-938 2, 3, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 24 ir 31 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės rezervo įstatymo Nr. VIII-1908 2, 4 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo Nr. I-430 15 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2: <https://tinyurl.com/mr3yckvb>

Energetikos ministerijoje veikia energetinio saugumo grupė, kurios pagrindinė veikla sutelkta į nacionalinės energetinės nepriklausomybės stiprinimą, kuriant ir įgyvendinant reikiamą polinę strategiją²⁰.

Tarptautinio bendradarbiavimo veiksmai yra tiesiogiai susiję su sankcijų už grėsmes įvedimu ir grėsmių atsparumo didinimu. Tai yra daugiausia Užsienio reikalų ministerijos atsakomybė, įskaitant – sankcijų įgyvendinimą, ginklų kontrolę, išorinių ekonominių santykių palaikymą ir saugumo stiprinimą. Pagrindinį vaidmenį bendradarbiaujant su NATO vaidina KAM.

Šiame skyriuje apžvelgėme pagrindines valstybės institucijas, kurios yra atsakingos už hibridinių grėsmių valdymą. Svarbių organizacijų tinklą galima plėsti ir įtraukti sveikatos apsaugos, kultūros, socialinių paslaugų, finansų ir kitus sektorius, kurių veikimo sfera ir nėra tiesiogiai susijusi su valstybės saugumu, bet hibridinės atakos gali reikštis čia.

Minėtos institucijos vadovaujasi LR Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos, LT Energetikos ir kitais įstatymais, bendradarbiauja su verslo organizacijomis: finansų, telekomunikacijų, sveikatos, karinio sektoriaus organizacijomis ir kitomis. Be šių yra daug kitų institucijų, kurių indėlis į grėsmių atsparumo stiprinimą ir visuomenės pasitikėjimą valstybę yra nepaprastai svarbus. Tai – švietimo ir kultūros sistema, istorinės atminties ir istorinio paveldo organizacijos.

Svarbų vaidmenį kovoje su hibridinėmis grėsmėmis vaidina pilietinės organizacijos ir nepriklausoma žiniasklaida. Tarp pilietinių organizacijų vykdančių kovą su korupcija paminėtinas nevyriausybines tarptautines organizacijos „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Atsakinga tiriamoji žurnalistika padeda visuomenei suvokti korupcinius procesus, įtakos agentų veiklą, pinigų ir reputacijos plovimą ir kitas hibridines grėsmes. Pažymėtinos šios iniciatyvos: LRT tyrimų skyrius, 15min tyrimų skyrius, tiriamosios žurnalistikos centras „Siena“.

Dezinformacijos demaskavimui svarbų vaidmenį Lietuvoje vaidina pilietinės iniciatyvos ir organizacijos; kai kurios iš jų plačiai žinomos ir už Lietuvos ribų, kitos veikia vietinėje erdvėje²¹. „Elfa“ – socialiniuose tinkluose susibūręs tinklas, demaskuojantis dezinformaciją, botus ir jų tinklus. Lietuvoje veikia daug medijų raštingumą skatinančių organizacijų. Viena iš jų – Vilniaus politikos analizės institutas koordinuoja Medijų raštingumo tinklą, kartu su tarptautiniais partneriais stebi dezinformacijos procesus, rengia medijų raštingumo pamokas regionų mokyklose ir bibliotekose. Institutas yra parengęs pamokų planus mokytojams, norintiems mokyti medijų raštingumo. Pilietinio atsparumo iniciatyva stebi dezinformaciją Ukrainoje ir Baltijos šalyse, organizuoja mokymus ir renginius,

²⁰ LR energetikos ministerija. (n.d.). *Energetinio saugumo grupė | Lietuvos Respublikos energetikos ministerija*. Peržiūrėta 2022 lapkričio 2:

<https://enmin.lrv.lt/lt/kontaktai/energetinio-saugumo-grupe-1>

²¹ Vytautas Keršanskas. Hybrid CoE Paper 6: Detering disinformation? Lessons from Lithuania's countermeasures since 2014. 2020. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/04/20210427_Hybrid-CoE-Paper-6_Detering_disinformation_WEB.pdf

susijusius su pilietiniu atsparumu. JAV organizacija IREX Baltijos šalyse yra išvertusi ir vietinėms auditorijoms pritaikiusi medijų raštingumo pamokų planus ir medžiagą, nuolat rengia savanorius mokytojus mokyti medijų raštingumo. Inicatyva "Debunk" stebi dezinformacijos sklaidos pagrindines kryptis ir publikuoja straipsnius remdamiesi šia informacija.

Nevyriausybines organizacijos, kurios padeda užsieniečiams integruotis Lietuvoje, skatina socialinę verslo atsakomybę taip yra labai svarbios didinant visuomenės sanglaudą.

Kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistema, kurios pagrindas – biudžetinės įstaigos, turėtų vadovautis LR Nacionalinio saugumo strategija, tačiau aiškių principų ir metodų, kaip saugumo strategija turėtų būti perkeliama į politines priemones, nėra.

Šiomis aplinkybėmis naujojo NATO Strateginio koncepto reikšmė kovai su hibridinėmis grėsmėmis yra trejopa:

1. NATO Strateginis konceptas pirmą kartą apima tiek konvencinių, tiek didelio masto hibridinių grėsmių atgrasymą. Tikėtina, kad dėl to **padidės atskirų valstybių saugumas**, nes vengdamas konflikto su kariniu aljansu NATO hibridinis agresorius turės modeliuoti hibridinių atakų intensyvumą taip, kad nesudarytų preteksto aktyvuoti penktąjį šiaurės Atlanto sutarties straipsnį.

2. NATO situacijos vertinimas, nukreiptas prieš pagrindinę grėsmę Lietuvos saugumui – Rusiją, pirmą kartą tokia **didele dalimi atitinka nacionalinį situacijos vertinimą ir pagrindinius saugumo stiprinimo uždavinius**,.

3. Naujasis NATO Strateginis konceptas netiesiogiai **sujungia jau esantį NATO strategijoje tarpsritinį nekarinį atsaką** (kibernetinė gynyba, NATO Kibernetinės erdvės operacijų centras Monse, Belgijoje) ir paramą kovai su hibridinėmis atakomis (NATO kovos su hibridinėmis grėsmėmis komanda)²².

Naujasis NATO Strateginis konceptas, kuriame daug dėmesio skiriama hibridinėms grėsmėms ir atgrasymo pajėgumams, įpareigoja valstybės saugumo institucijas veiksmingai koordinuoti nacionalinius atsparumo ir sankcijų įvedimo pajėgumus, gilinant bendradarbiavimą su verslu ir pilietine visuomene. NATO Strateginis konceptas padengia tik ginkluoto konflikto lygmens hibridinę agresiją, kuriai įvykus aljansas turi aktyvuoti 5-ąjį straipsnį. Tuo pačiu numatoma, kad visi kiti mažesnio masto, lokalios ar regioninės hibridinės atakos atvejai priklausys nacionalinio lygmens į atsakomybę. Nacionalinio lygmens atsakomybei priklausys visuomenės atsparumo stiprinimas, nacionalinio lygio sankcijų įvedimas, bendraminčių būrimas aljanso ir sąjungos viduje, savo interesų gynimas NATO ir Europos Sąjungoje, įskaitant ir sankcijų įvedimo derybas.

NATO Strateginio koncepto apžvalga ir Nacionalinės strategijos bei kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistemos apžvalga nurodo į dar vieną esminę hibridinių

²² NATO Review—*Enlarging NATO's toolbox to counter hybrid threats*. (2021, March 19). NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/03/19/enlarging-natos-toolbox-to-counter-hybrid-threats/index.html>

grėsmių atgrasymo strategijos dedamąją – Europos Sąjungą. Be ES bendradarbiavimo neįmanomas konsoliduotas ir gilus atgrasymas ekonominėje sferoje bei bendrosios teisinės sistemos tobulinimas. Būdamas karinis aljansas, NATO turi labai ribotus ekonominius ir teisinius pajėgumus ir tikslus, o su jais persipynę politiniai pajėgumai ir tikslai taip pat ne visi yra NATO galioje. Todėl šalys narės turi būti suinteresuotos skatinti NATO ir ES bendradarbiavimą, ypač kuriant bendrą hibridinių grėsmių atgrasymo strategiją. Akivaizdu, kad yra ir struktūrinių trikdžių, pavyzdžiui, ne visos NATO šalys yra ES šalys, ir atvirkščiai.

Taigi Lietuvos kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistema apima tiek valstybines institucijas, tiek pilietinę visuomenę, tiek verslo organizacija, todėl Lietuvai tenka didelis darbas koordinuoti institucijų veiklą valstybės saugumo tikslams pasiekti: pagal Strateginį konceptą, NATO gali tik prisidėti užkardant hibridines grėsmes, tačiau pagrindinė koordinavimo šalies viduje ir išorėje atsakomybė gula ant valstybės pečių.

Išvados

Autoritarinių ir demokratinių valstybių priešprieša išlieka aktuali ir esminė. Saugumo požiūriu, nemažėja įvairių hibridinių atakų tikimybė, įskaitant fizinį ir kibernetinį infrastruktūros bei viešųjų paslaugų sabotažą (šiuo metu pagrindinis taikynys yra energetinė infrastruktūra), branduolinį šantažą, įvairių kitų Rusijos ir su ja susijusių veikėjų grasinimų. Tikėtina, kad daugės šnipinėjimo incidentų. Apribojus įprastinius šnipų kelius per ambasadas, šnipinėjimas, tikėtina, persikels į kibernetinę erdvę. Išlieka ir dezinformacijos bei priešiškų valstybių įtakos agentų veiklos grėsmė. Rusijoje paskelbus mobilizaciją, tikėtina, kad karas Ukrainoje tęsis ilgai. Paramos teikimą Ukrainai gali apriboti politiniai procesai atskirose šalyse, kuriose didės gyventojų nepasitenkinimas augančia infliacija ir padidėjusiomis energijos kainomis. Rusijos įtakos agentai greičiausiai sieks pasinaudoti šiais procesais. Individai, organizacijos, valstybės ir valstybių sąjungos turės prisitaikyti prie šių strateginių pokyčių.

Plečiasi NATO vaidmuo naujojoje saugumo aplinkoje. Įvairios civilinio gyvenimo sritys ir jų pažeidžiamos vietos tampa priešiškų valstybių taikiniu. Plečiasi ir valstybės, ir tarptautinio saugumo samprata. Tai atsispindi 2022 m. Madride priimtame NATO Strateginiame koncepte, kuriame pirmą kartą daug dėmesio skiriama hibridinėms grėsmėms. Strateginis konceptas grindžiamas visapusiško saugumo prielaidomis aljansui prieinamose veikimo srityse.

Pavienėms valstybėms yra labai svarbus NATO ir ES indėlis į saugumo stiprinimą, nes nė viena Europos valstybė nėra pajėgi pati viena atgrasyti tokio dydžio ir pajėgumų hibridinių agresorių kaip Rusija ir Kinija. **Būtina konsoliduoti grėsmių atgrasymą ir atsaką.**

Naujasis strateginis konceptas rodo, kad **NATO turi pakankamai priemonių ir galimybių veikti asimetriškai** ir naudoti tiek fizines tiek minkštąsias priemones

ekonominiam saugumui stiprinti ir atgrasymo komunikacijai. NATO veikia ir kaip ginklų kontrolės mechanizmų derinimo platforma.

NATO bendradarbiavimas su ES yra pagrindinė ateities tema, kalbant apie koordinuotą hibridinių grėsmių atgrasymą. ES atsakinga už tas sritis, kuriose NATO neturi veikimo mandato, o pavienės valstybės neturi pakankamai galių paveikti agresoriaus veiksmams. Pavyzdžiui, NATO neturi mandato įvesti sankcijoms, o pavienės šalys – masto. Tačiau vien tik sankcijos be penktojo straipsnio, greičiausiai, neatgrasytų Rusijos nuo, pavyzdžiui, Baltijos šalių atakos arba karinių provokacijų. ES indėlis į hibridinių atakų atgrasymą kartu su NATO – esminis.

Penktojo Šiaurės Atlanto sutarties straipsnio taikymas hibridinėms atakoms atremti, nurodytas naujajame Strateginiame koncepte tikėtina, skatina plėsti pajėgumus hibridinėms atakoms atremti.

Didžiausia ir pirminė kovos su hibridinėmis grėsmėmis atsakomybė išlieka nacionalinėje kompetencijoje. Aljanso narės pačios turi stebėti situaciją, vykdyti krizių prevenciją ir valdymą, hibridinių atakų atgrasymą ir didinti atsparumą hibridinėms grėsmėms. Kadangi NATO ir Europos Sąjungos parama suteikia akivaizdų pranašumą prieš hibridinį agresorių, pavienės valstybės savo nuožiūra turi plėsti partnerystės ryšius ir kreiptis į partnerius, siekdamos sustiprinti atgrasymą arba sankcijas.

Lietuva turi nacionalinio saugumo strategiją ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis sistemą, įskaitant įstatyminę bazę. Papildomų pastangų prireiks perkelti saugumo strategijos nuostatas į politines priemones bei koordinuoti šalies institucijų tarpusavio bendradarbiavimą su pilietine visuomene ir verslu bei tarptautinėje erdvėje.

NATO Strateginis konceptas, kurio situacijos vertinimas ir uždaviniai pirmą kartą didžiąja dalimi sutampa su Lietuvos situacijos vertimu ir uždaviniais, suteikia puikią progą **ginti Lietuvos nacionalinius saugumo interesus aljanso mastu bei imtis tarptautinės lyderystės hibridinių grėsmių užkardymo klausimais.**

Dr. Viktorija Rusinaitė yra Vilniaus politikos analizės instituto asocijuotoji analitikė, Europos kovos su hibridinėmis grėsmėmis centro hibridinės įtakos interesų bendruomenės direktoriaus pavaduotoja.

Ši politikos analizė parengta Vilniaus politikos analizės instituto kasmet rengiamoms Vilniaus konsultacijoms.

Vilniaus konsultacijos 2022: <https://vilniusinstitute.lt/resilient-democracies-hybrid-answers-to-hybrid-threats/>

Rėmėjas – NATO PDD.